

— Давид Гросман у Београду

Књижевно вече са великим израелским писцем
у галерији АртГет Културног центра Београда
3. март 2009.

– ...Да постоји алтернатива, да ћемо можда једног дана живети у сасвим другачијој реалности...

Добрила Синђелић-Ибрајтер: Добро вече, поштовани посетиоци, добродошли у Културни центар Београда, у галерију АртГет, где вечерас са посебним задовољством представљамо госта Београда, господина Давида Гросмана.

Господин Гросман, један од највећих светских и израелских писаца, у Београду је гост издавачке куће “Архипелаг”, која је објавила две његове књиге, *Види њод: љубав* и *Њено тело зна*, затим, Културног центра Београда, где је његова документарна проза *Жуџи веттар*, у преводу Дринке Гојковић и издању Књижевне општине Вршац, представљена 17. фебруара 1995; и српског ПЕН центра.

Давид Гросман је романијер, приповедач, есејиста, пацифиста, човек који је светску славу стекао романом *Види њод љубав*; његови текстови објављивани су и у нашој културној периодици. Књигу *Њено тело зна*, која је најсвежија, превео је Давид Албахари. Велико нам је задовољство и част да и њега видимо вечерас овде. Он ће, заједно са уредником Издавачке куће “Архипелаг” Гојком Божовићем говорити о овој књизи и о опусу г. Гросмана.

Давид Гросман је веома превођен писац. Превођен је на све веће светске језике, добитник је значајних светских књижевних награда, последњих година се налази у најужем избору за Нобелову награду, али више о томе и о самој књизи чућемо од Давида Албахарија.

Давид Албахари: Мени је посебно задовољство што могу у Београду да поздравим Давида Гросмана, доброг пријатеља, а пре свега великог писца. Када сам пре више година почео да се интересујем за његово

дело, оно што ме је привукло било је нешто што видим и код себе, нека жеља или способност писца да сваку књигу, или готово сваку књигу, ради на други начин, да се мења од књиге до књиге, да трага за новом формом, за новим формама, и да при том константно одржава висок ниво квалитета писања, квалитета приповедања. Роман *Види њог љубав*, који је пре две године објављен код нас, за мене је, као и за многе друге читаоце, можда најбољи роман о холокаусту. Мало је неугодно рећи “најбољи роман о холокаусту” с обзиром на трагичност коју та реч и та тема доноси. Али у сваком случају, то је један од најуспешнијих романа, најуспешнијих у смислу способности и вештине писца да прикаже сав ужас холокауста, страдања, дакле, Јевреја у II светском рату, а да, на неки начин, не говори о томе. Тај роман, рецимо, показује велику вештину Гросмана као писца, јер је састављен из пет делова од којих је сваки написан на другачији начин, другачијим стилем, роман је у исто време и велика похвала Бруну Шулцу, једном од најзанимљивијих писаца који су стварали у прошлом веку и који је нажалост такође био жртва холокауста. Можда ће и Гросман говорити касније о томе, јер је и данас на конференцији за штампу рекао да је Бруно Шулц утицао на њега још и пре него што је прочитао његове књиге. Али ту има неке истине, јер се некада неки писатељски дух, тако да кажем, преноси од писца до писца, иако писац можда не зна текстове тог писца који на њега утиче. *Њено тело зна*, дакле ова књига која се сада појавила и која се састоји од две новеле – за Давида Гросмана су то новеле, за мене би били романи пошто су дужи од мојих кратких романа, али то је сад питање како ко назива оно што пише, дакле, за њега су то две новеле – такође показују бравурозност његовог стила и његову способност, заправо, да док пише о једној причи, док приказује и исписује једну причу, у исто време прича другу, или чак можда трећу причу коју читалац мора сам на неки начин да створи у себи, да учита у онај текст који говори прву причу. То су две изузетно добро написане новеле о љубави, о љубави која се претвара у неку опсесивност из које постаје љубомора, из љубоморе постаје нешто недефинисано, понекад чак мржња, љубави која је у једној причи љубав мушкарца према жени а у другој причи љубав ћерке према мајци, односно одсуство љубави која се у неком тренутку налази... Не могу да вам испричам све јер онда нећете читати књигу, тај ужитак читања не желим да вам покварим.

И само још да додам да је једна од сталних тема Давида Гросмана, нешто што га опседа као писца, заправо писање о младима, о тинејџерима, о особама који су у некој врсти ритуала преласка из тинејџерских година у године одрасле особе. Гросман је написао неколико романа за млађе читаоце, за млађу публику, који су у свету и примљени заправо као романи за одрасле, јер је квалитет писања много бољи од оног који се обично или често налази у литератури за децу тог узраста.

Мислим да Гросман у овом тренутку заузима једно од највиших места у савременој израелској књижевности. Сигурно је да је он писац који ће бити поменут у истом даху уз Амоса Оза, Јехошуу и друге истакнуте израелске писце. Реч је такође о писцу – и то је можда једина одлика коју не осећам у себи, али он је свакако поседује – који је изузетно ангажован у политичком смислу, који је један од лидера мировних покрета у Израелу. Не кажем да ја нисам за мир, таман посла, али нисам активиста – када то говорим о Гросману, себе бих критиковао, али њега хвалим. Мислим да је то што он ради на том плану изузетно значајно и да је у многим ситуацијама допринело да и свет и сами Израелци боље схвате нешто од онога што се догађа у њиховој политици. У Израелу, као и код нас, писци често и много говоре у јавности и, наравно, има различитих гласова, различитих идеја које они изражавају, али Гросманове идеје су увек посвећене миру и жељи да се нађе најбоље решење за све оне који су укључени у тај нажалост трагичан сукоб на Блиском истоку.

Добрила Синђелић-Ибрајтер: Додала бих можда да Давид Гросман има ту потребу, и својим делима је исказује, да разуме и једну и другу страну. Чини ми се да је *Жуџи ветар*, који управо садржи текстове на тему тог тешког сукоба на Блиском истоку и жеље да се разуме и једна и друга страна, године 1995. кад је објављен, дошао у право време, када смо ми водили исте битке и када је требало да разумемо и једну и другу страну. А можда и нисмо много одмакли, нема активног рата, али још увек се жути ветрови и даље мотају по Балкану. Но, да се вратимо ономе о чему вечерас говоримо, најновијој књизи Давида Гросмана.

Гојко Божовић: Даме и господо, Давид Гросман је први пут у Србији, али његове књиге су већ одавно међу нашим читаоцима. Прилика је да се присетимо тих књига и текстова који су у последњих петнаестак година објављивани са већим или мањим паузама, од *Жуџио ветра* у преводу Дринке Гојковић, преко кратког романа *Лављи мед* објављеног у “Геопоетикиној” едицији Митови; то је дакле прича о Самсону, потом текстова Давида Гросмана, углавном оних ангажованих, политичких есеја, које је последњих година у нашој периодици превела Весна Рогановић, па све до романа *Види њод љубав* и *Њено тело зна* у издању “Архипелага”, које су објављене у последње две године. У тако дугом временском низу, књиге и есеји Давида Гросмана долазили су до нас и доносили важно знање, и оно књижевно и оно свакодневно, оно које је дубоко саживљено са егзистенцијом, како егзистенцијом самога писца, тако и егзистенцијом нас, његових читалаца. И ми у том смислу Давида Гросмана можемо да видимо као неупоредивог и врхунског саговорника, као некога ко у својим есејима, и оним књижевним и оним политичким, ангажованим, говори врло важне истине о модерном свету и ко у њима неутаживо трага за истинама, макар оне биле и непријатне. Давид Гросман у својој есејистици настоји да истражи и другу страну и

да заправо извиди разлоге који покрећу толике сукобе на Блиском истоку, како би, не само описао почетне разлоге, сагледао унутрашње механизме који те сукобе покрећу и омогућавају, него како би заправо понудио и решења, која често нису добро примљена ни на једној страни. Али то се понекад догоди са сведоцима који су ретки и који су управо због тога драгоценији. На другој страни, у књижевности Давида Гросмана видимо такође једну потребу за сведочењем и видимо једно нарочито разумевање књижевности као важног знања које настаје у модерном времену. У једном есеју писаном у драматичним егзистенцијалним околностима самог Давида Гросмана, не тако давно, он је казао како књижевност некада морамо да пишемо усред најличнијих, најдубљих губитака и како тада интензивно осећамо бол, али заправо захваљујући књижевности стичемо способност да тај бол осмислимо, да га учинимо не само интензивним и живим него да заправо учинимо непрекинутим присуство свих које сматрамо блиским, и да учинимо сталним она важна питања која не смемо заборавити ни у часовима највећих личних, појединачних или пак колективних драма.

У роману *Вици под љубав* Давид Гросман сведочи о холокаусту и то заиста јесте, како је с разлогом често говорено, можда кључни, највећи роман који је написан о холокаусту. Али, истовремено у сусрету са једном тако великом темом о којој постоји читава историја књижевности написана у модерним временима, ми видимо како Давид Гросман и ту успева да говори из различитих углова и да се заправо у сваком од четири поглавља ове велике, неупоредиве књиге мења као писац, да нам говори различитим језичким слојевима, да активира различита сећања и искуства, и да користи неколико потпуно различитих књижевних техника. На једној страни видимо узбудљиву причу о дечаку који одраста са мутном свешћу да је негде тамо постојао холокауст, да су његови родитељи прошли кроз искуство нацистичких логора и да постоји нешто што је нацистичка звер, али тај дечак не може да објасни како је то било могуће и читав његов доцнији живот протећи ће заправо у истраживању фрагмената тајне родитељске приче. Потом ће *Вици под љубав* прерасти у велики роман о Бруну Шулцу, у једну поетску фантазмагорију о великом писцу који и сам постаје жртва нацистичке звери. Али не само то, у овом роману ће се као на сцени неког суровог позоришта, историје која се премеће у сурово позориште, суочити два јунака који одавно знају један за другог, али ће се суочити под најнеочекиванијим могућним околностима, један, командант нацистичког логора, и његов омиљени писац из детињства, јеврејски писац Аншел Васерман звани и Шехерезада, онај који је у детињству тог нацистичког команданта обликовао повест о деци срца, и цела породица тог нацисте одрасла је на причама Аншела Васермана који је сада његова немоћна жртва. У том часу књижевност није више само терапеутски рад, није само начин да се осмисли историја, у том часу заправо књижевност стиче извесну моћ да догађаје из саме историје

учини у нечему другачијима него што би без ње, без књижевности, то иначе били; да би онда, на самом крају, овај роман *Вици њог љубав* прерастао у једну енциклопедијску парадигму у којој се појављују појмови који припадају свакодневици и целата и жртава холокауста. Ако је, дакле, у роману *Вици њог љубав* Давид Гросман показао своја различита лица и различите књижевне технике, онда се то показује и у једном сасвим другачијем роману, у сасвим другачијој књизи као што је ова књига *Њено тело зна*. У роману *Вици њог љубав* сагледавамо све размере, све дубине, све удесе патње и несреће изазване историјом и ексклузивном идеологијом. У књизи *Њено тело зна* све време присуствујемо патњама које јесу неупоредиве, које јесу врхунске, које доносе пропаст и удес и несрећу, али ту нема ни сенке идеологије, ни сенке политике, ни сенке историје, овде је порекло патње у интими, у камерности људског живота, у човековој унутрашњој психологији. И видимо ту изразиту психолошку истанчаност с којом Давид Гросман успева да пред нас изведе своје обичне јунаке, људе из савременог доба, људе сличне нама, људе од крви и меса, људе који полазе од љубави, настављају у љубомори, завршавају у мржњи, људе који би по свему, па чак и по чињеницама рођења морали да буду блиски и да се разумеју, а заправо су они који се мрзе и који се међусобно прождиру да би ретки час сагласности, ретки час разумевања међу њима блеснуо само у некој граничној ситуацији, онда кад разумевање више нема моћ да учини било шта. И ми и тада видимо да је Давид Гросман писац који говори у више гласова, који своје јунаке и ситуације које описује осветљава са различитих страна. И када говори о свакодневици, и када говори о историји он заправо говори о потреби за разумевањем и о томе како се до њега тешко долази, он говори о успонима и падовима људске природе и то показује са великим умећем, истанчаног, изнијансираног, психолошки сугестивног казивања које онда те јунаке чини неупоредивим савременицима и људима са изразитом судбином, а то је можда највише што од књижевности можемо да добијемо.

Добрила Синђелић-Ибрајтер: А сада оно због чега сте сви дошли вечерас, замолићу господина Давида Гросмана да вам се обрати.

Давид Гросман: Шалом и добро вече свима. Веома се радујем што сам овде и заиста сам изненађен што видим колико је много људи дошло на овакав догађај, и због тога се одмах осећам код куће.

Читаћу један минут на хебрејском јер желим да чујете музику, мелодију мог језика. То је одломак из првог дела романа *Вици њог љубав*, одломак о Момику, деветогодишњем детету, једином детету двоје људи који су преживели Шоа. Сви људи око Момика проживели су и преживели Шоа и они све време говоре о нацистичкој звери. Али, не говоре му шта је била та звер, и та звер њега све више и више плаши. И једног дана он одлази код Беле, власнице једне бакалнице, која је такође преживела Шоа, и почиње да је испитује – Бела, шта је та нацистичка звер, где ја

могу да је нађем, где та животиња живи данас. И Бела не жели да му одговори, јер њему је само девет година, али он не престаје да пита, јер Момик је такво дете, кад се нечега плаши, он мора да тражи даље и даље, и она се на крају предаје и каже му да нацистичка звер може да изађе из сваке животиње ако ова добије праву храну. Наравно, она то каже иронично, али Момик је врло млад и он то узима врло дословно, врло озбиљно, и тако испод стана својих родитеља он почиње да скупља све могуће мале животиње које може да нађе, и ставља те животиње у мале кутије и кавезе, и почиње да чека да из његових малих животиња изађе звер. И врло брзо схвата да, како би стимулисао, провоцирао звер, он мора да научи још много о томе шта је она била, ко су били нацисти, зашто су чинили то што су учинили. И овај кратки параграф говори о његовом искуству у градској библиотеци у Јерусалиму, где сам и ја провео многе часове. *(Чити на хебрејском).*

Ви знате да је хебрејски језик парадоксалан језик, с једне стране то је најстарији постојећи језик данас, настао је пре више од три хиљаде година, али бар две хиљаде година није био говорни језик, био је само језик молитви, језик књига. А опет, какво је чудо што је поновно оживљен, пробуђен, пре око сто десет година, захваљујући једној фанатичној особи, фанатику идеје, чије је име било Елиезер Бен Јехуда. Он је био та једина особа која је одлучила да пробуди, да рекреира хебрејски језик, и он је основао новине у Јерусалиму (које су излазиле) искључиво на хебрејском. И направио је речник модерног хебрејског, и кад се женио, направио је са женом уговор да ће, ако и када буду имали деце, она говорити само хебрејски. И родили су сина, и добио је име Итамар, и они су с њим говорили хебрејски, и он је био једино дете на свету које је говорило хебрејски, замислите колико је морао бити усамљен, као једино дете на свету које говори хебрејски. И тај Итамар је одрастао и постао новинар, и данас се, ето, све може рећи на модерном хебрејском. Хебрејски је врло активан и флексибилан језик, изванредно занимљив. И ја понекад мислим, ако би праотац Аврам седео с мојом породицом за вечером, вероватно би био кадар да разуме педесет до шездесет процената конверзације моје шеснаестогодишње ћерке. И, наравно, за писца је огромно задовољство да пише на таквом језику, јер може да се поиграва многим слојевима, постоји толико слојева времена у хебрејском, и ако знате како да их усмерава, само употреба језика је у књизи прича за себе.

Кад сам јуче стигао, готово одмах – после десетак минута, чини ми се – питали су ме о сличностима и разликама између Израела и Србије. А ја сам рекао да сам само гост и да, наравно, не могу да кажем неке страшно паметне ствари о Србији, али да сам одмах осетио да се налазим на месту које је, као и мој регион, као Блиски исток, толико ухваћен у клопку историје, толико тешко обележен траумама прошлости... То је регион у којем, да бисте поверовали да постоји алтернатива, морате да уложите толико напора, да све време морате да

се борите против те гравитације очајања која преовладава у Израелу, а имам осећање да је тако и овде... И ја осећам да је за мене бити писац који пише о нашој ситуацији једини могући начин да се супротставим том очајању. То је једини начин који ја знам, у којем осећам да нисам осуђен на то очајање и да нисам осуђен да будем жртва околности око себе. И то је једини начин да подсетим себе и, надам се, своје читаоце, да постоји алтернатива, да ћемо можда једног дана живети у сасвим другачијој реалности од ове коју доживљавамо сада...

Чули сте од људи који умеју боље од мене да говоре о ономе што пишем шта су моје теме. Али, мислим, генерално, ако ја треба да кажем о чему пишем, онда је то појединац који је ухваћен у замку једне немогуће, сурове и бруталне ситуације, и који у тим околностима покушава да сачува своју људскост. Готово свака моја књига, готово свака, бави се појединцем који мора да се суочи с неком спољашњом самовољом – то може бити самовоља нацистичког режима, може бити самовоља нашег тела над нашом душом, може бити самовоља војне окупације, може готово свака животна околност која диктира нашу судбину и не оставља нам никакву слободу избора. И открио сам нешто што ме је изненадило, да се, кад год сам писао о тим самовољама, нешто мењало. Не да сам боље разумео нацистички начин мишљења и не да сам заиста разумео контрадикцију између тела и душе, али нешто у мом положају пред том тоталном самовољом се мењало. И одједном сам у тој монолитној самовољи налазио нијансе. И самом чињеницом да сам тим спољашњим ситуацијама давао... да сам им давао своје приватне називе, имао сам, суочен с њима, више слободе да се крећем. И захваљујући томе, нисам био жртва тих околности као што сам то био пре него што сам почео о њима да пишем. То је оно што је за мене писање. Наравно, писање је и много других ствари, али можда је боље да уместо да ја седим и говорим, ви питате, можда хоћете да ме питате о Израелу, о књижевности, о мојим књигама, и ја ћу покушати да вам одговорим, шта год да ме питате.

Из публице: Моје питање је истовремено интимно и политичко. Пре двадесет дана ви сте у Јад Вашему отворили изложбу делова мурала Бруна Шулца, из Дрохобича. Моје питање односи се на ваша осећања кад сте уживо видели делове мурала Бруна Шулца.

Давид Гросман: Можда да устанем, да бих вас све видео. *(Устаје и стоји све време док одговара на питања.)*

Бруно Шулц је веома важна личност у мом животу. Данас поподне сам испричао, и сада ћу то испричати поново, кад сам објавио свој први роман на хебрејском неко ме је позвао и рекао ми, наравно, на вас је јако много утицао Бруно Шулц. Знате, кад се у граду појави нови писац, то је као нова беба у породици. Зато што та беба стиже из непознатог подручја, породица жели да она постане њен део, и онда се сви

надвијају над колевку и кажу: Јао, види, има браду ујка Јакова, и обрашчиће тетка Малке, и одједном – беба је део породице. Иста је ствар кад имате књижевно новорођенче. И, добро, тај човек ме је позвао и рекао да је утицај огroman, и ја сам узео и прочитао приче Бруна Шульца, и човек је био у праву, Шулец је на мене утицао иако ја чак нисам ни знао за њега.

И онда сам дошао до краја књиге, до епилога, и ту се налазио опис живота и смрти Бруна Шульца у Дрохобичу. И ту је била та анегдота, која је можда истинита, можда није истинита, да је Бруно Шулец био нека врста роба у кући једног нацистичког команданта. И тај нацистички командант имао је једног непријатеља који је такође био нацистички командант, њих двојица су се свађала око новца, карата, и тај други нацистички командант наишао је у Дрохобичу на Бруна Шульца, било је вече, и извукао је пиштољ, и убио је Бруна Шульца, и дошао је код Шулцовог газде и рекао је: убио сам твог Јеврејина. И овај нацистички командант му је рекао, врло добро, ти си убио мог Јеврејина, ја ћу убити твог Јеврејина.

И сећам се, ја сам склопио књигу и изишао из куће и неколико сати сам шетао пољима у близини мог дома у јужном Јерусалиму и осећао сам да не желим да се вратим кући, не желим да се сретнем с људима, не желим да говорим ниједним језиком који допушта монструозности каква је та реченица: убио сам твог Јеврејина, врло добро, ја ћу убити твог Јеврејина. И онда сам помислио, написаћу књигу о Шоа, написаћу књигу... и рекао сам мојој жени, хоћу да напишем књигу која ће дрхтати на полици, која ће бити толико пуна живота и маште и страсти да ће личити на један секунд у животу људског бића. И то је био почетак *Види њод љубав*, књиге *Види њод Љубав*. И, као што је описао Давид Албахари, она се састоји од различитих књижевних стилова јер сам ја очајнички покушавао да нађем начин да говорим о Шоа. Увек се сетим језиве Стаљинове реченице, једна смрт је трагедија, милион смрти је статистика. И осећао сам да својом књигом покушавам да надокнадим, да исправим ту трагедију у животу макар једног људског бића из те ужасне статистике. И пре неколико година, неки од цртежа, фресака Бруна Шульца, које је он сликао на зидовима дечје собе у кући оног нацистичког официра у Дрохобичу, нађени су. Донети су у Израел у некој врсти проблематичне полувојне операције као што ми то обично радимо, и изложени су у Јад Вашему. Јад Вашем је национални меморијални споменик за Шоа, у Јерусалиму, веома импресивно место, веома импресивна институција. Питали сте ме шта сам осећао док сам стајао пред тим муралима. После овога што сам рекао верујем да можете да разумете шта сам осећао док сам стајао пред тим муралима. После овога што сам рекао верујем да можете да разумете шта сам осећао кад сам примио тако аутентичан поздрав од Бруна Шульца, једину његову креацију која је преживела Шоа. Било му је наређено да слика те фреске на зиду, тако да је то на неки начин уметност под

принудом, по диктату. Али кад гледате те слике и кад видите колико су пуне живота и боје и виталности, схватате колико је субверзиван и независан Бруно Шулиц морао бити чак и у тим најнеподношљивијим условима.

Из публице (питање се не чује добро): Ви се бавите питањима одговорности... јер то данас код нас изнова постаје актуелно. Ми говоримо о колективној одговорности, о Сребреници... Да ли имате одговор, зашто се ово стално понавља, да ли је то случајност...

Давид Гросман: Да, па знате, понекад вам кида срце кад видите како су народи и нације такорећи осуђени да понављају исте грешке, стално наново и наново. И то је нека врста зачараног круга, јер се идентитет тих нација обликовао бок уз бок с траумама, то је начин на који оне препознају себе, пролазећи стално наново и наново кроз исту трауму. И ја мислим да одговорност лежи на свакоме од нас, ми не можемо да оставимо ту одговорност нашим вођама, они нису довољно способни. Говорим само о Израелу, не могу, наравно, да говорим о Србији. И зато је толико важно да свако, баш свако од нас себи формулише шта мисли о овој ситуацији, да не допусти медијима, или влади, или војсци да нам наметну свој језик.

Из публице: Пре него што поставим питање, хоћу нешто да кажем. Пре око двадесет две, двадесет три године прочитао сам превод *Жујџоџ ветра* и то је снажно утицало на одлуке које сам донео о томе како да проведем наредних вероватно двадесет година, током којих сам био веома снажно укључен у израелско-палестински активизам и мировни покрет. То је такође утицало и на моје изборе и одлуке и ставове у вези с овим крајем овде – неколико година касније видели смо како се распада стара Југославија и видели смо ужасе који су се догађали током деведесетих. Питање које ћу поставити интимне је природе: како живите са том огромном одговорношћу с обзиром на утицај који су ваше књиге извршиле на – па, може да звучи претерано, али ја мислим да није претерано – можда милионе људи, међу којима сам и ја? И још, последњих година смо видели да сте ви арбитар у моралним и социјалним питањима, питањима националне свести, и многи људи гледају на израелске писце, вас, Амоса Оза и многе друге као на модерне пророке, моралне чуваре, вође... Како живите с тим и како налазите слободу да дате свој глас... како живите с том дихотомијом, да будете на челу, а да истовремено пишете, како живите с том огромном одговорношћу...

Давид Гросман: Пре свега, хвала вам на ономе што сте рекли, увек ме веома дирне кад сретнем некога на кога су утицале моје књиге. Питате о дихотомији бити-јавна-личност и бити-писац, а ја у мом животу немам ту дихотомију, ја сам писац. У Израелу, ја сам веома приватна личност и покушавам да се колико год могу усредсредим на свој унутарњи свет.

Нисам ни у једној странци, ни политичкој институцији и покушавам да заборавим да су напољу људи, и ако смем да додам, много више волим да пишем фикцију него документарну прозу. А опет, као и моји пријатељи Амос Оз и Абрахам Б. Јехошуа, веома сам укључен у оно што се догађа у Израелу зато што ми је стало до те земље, та земља ми је веома важна... Осећам да Израел има толико потенцијала и да може да живи много богатијим животом, и да је штета што нисмо на том ступњу, што смо неспособни да схватимо шта можемо да пружимо себи и другима. Увек ми је на уму тај историјски парадокс нас Јевреја. Ми смо народ који је током свеколике своје историје преживљавао да би могао да живи свој живот, а сада живимо само да бисмо преживели. А то није довољно. То није довољно. Живот може да пружи толико много више од пуког преживљавања. А поготову кад је реч о нама Израелцима, који смо најјача суперсила у нашем крају света. А ипак смо ми толико парализовани траумама из прошлости, нашим данашњим непријатељима и суседима, нашим страховима, нашим недостатком наде, да употребљавамо своју огромну војну моћ да бисмо поправили своју ситуацију. Ја, дабоме, не мислим да је Израел једини одговоран за сукоб, уопште не. Палестинци, Сирија, Иран, друге земље једнако су одговорни као ми. Али ми имамо већи маневарски простор, ми смо много јачи, и ми морамо да употребимо ту снагу да променимо ситуацију.

Добрила Смиљанић-Ибрајтер: Како је то бити писац у Израелу с идејама какве су ваше? Негде сам нашла податак да сте много популарнији ван Израела него у самом Израелу...

Давид Гросман: Не, не, мислим да би се Израел побунио кад би то чуо, није тако. Ја заиста не могу да се жалим.

Добрила Смиљанић-Ибрајтер: Мислим, у ствари, на ваш критички став, пацифистички...

Давид Гросман: Па, могу да кажем да су моје политичке идеје популарније у Европи и Америци него у Израелу, али моја књижевност је у Израелу одлично прихваћена, ја заиста не могу да се жалим. И ако могу да кажем... Ви сте ме описали као пацифисту. Бојим се да не заслужујем ту високу титулу, ја нисам пацифиста. Пацифиста је особа која никада не носи оружје, а нажалост у региону у коме ја живим морате да носите оружје, морате да будете спремни да се браните. Ја имам наду да ће једнога дана у будућности, нажалост не у блиској будућности, ситуација бити таква да не морамо да носимо оружје, ни ми, ни наши непријатељи, али у овом тренутку на Блиском истоку не можете, нажалост, дозволити себи да будете пацифиста.

Из публике: Да ли имате икакав дијалог са вашим палестинским колегама, интелектуалцима, писцима?

Давид Гросман: Имам, мада не довољно, не као у осамдесетим, деведесетим годинама. Многи од њих су изгубили наду да ће сукоб бити разрешен, неки су напустили Палестину и отишли на неко друго место, вероватно гостољубивије, мање опасно, а неки од њих су и даље веома активни, али у овом тренутку готово да нема никаквог контакта између израелских и палестинских писаца. Врло је тешко срести се, мислим технички, ми не можемо да одемо онамо, они не могу да дођу у наше градове, и ја о нама мислим као о двама групама рудара који копају тунел са две стране истог брда и не могу да разговарају једни с другима, али су сигурни да ће се на крају срести. Мада не знам колико ће нам требати да се сретнемо.

Много вам хвала и шалом.

(Аплауз)

BIBLIOGRAFIJA KNJIGA I TEKSTOVA DAVIDA GROSMANA PREVEDENIH NA SRPSKI JEZIK:

- Žuti vetar*, dokumentarna proza, *Književne novine* (Beograd) br. 812–817, 15. januar – 1. april 1991. Prevela sa engleskog Drinka Gojković. [Naslov originala: *ha-Zeman ha-tisahov* (1988). Engleski prevod: *The Yellow Wind* (1988).]
- “...da me razume, da se uživi u moju patnju...”, *Mostovi* br. 96, Beograd 1993. Poglavlje 8 iz knjige dokumentarne proze *Spavati na žici*. Prevela s engleskog Drinka Gojković; naslov prevoditeljkin. [Naslov originala: *Nokhehim nifkadim* (1992). Engleski prevod: *Sleeping on a Wire* (1993).]
- Žuti vetar*, Književna opština Vršac, Vršac 1995. Prevela s engleskog Drinka Gojković.
- “Dosta je mrmljanja, treba ukloniti naselja”, politički esej, *Danas* (Beograd) 18–19. novembar 2000. Prevela sa engleskog Drinka Gojković. Engleski izvor: “Stop Mumbling”, *The Guardian* (2000). [Tekst je 2003. objavljen u zbirci eseja *Death as a Way of Life*.]
- Lavji med: mit o Samsonu*, roman, “Geopoetika”, Beograd 2006. Prevela s hebrejskog Ana Šomlo. [Naslov originala: *Dvash arayiot* (2005).]
- Vidi pod: ljubav*, roman, “Arhipelag”, Beograd 2007. Preveo s engleskog David Albahari. [Naslov originala: *Ayen erekh-ahavah* (1986). Engleski prevod: *See Under Love* (1986).]
- “Odbrana od stvarnosti”, esej, *Politika* (Beograd), 29. septembar 2007. Prevela s engleskog Vesna Roganović. (Bez podatka o originalnom naslovu i naslovu na engleskom.)
- Njeno telo zna*, roman, “Arhipelag”, Beograd 2007. Preveo s engleskog David Albahari. [Naslov originala: *Ba-guf ani mevinah: tsemed novelot* (2002). Engleski prevod: *Her Body Knows* (2006).]
- “Paljba sa primirjem”, poziv na obustavu vatre, *Politika* 21.01.2009. (Bez navedenog izvora i imena prevodioca.)

